

ВЕЋУ ДЕПАРТМАНА ЗА ПОСЛЕДИПЛОМСКЕ СТУДИЈЕ

Одлуком Већа Департамана за последипломске студије број 4 – 64 – 1/2020 од 22.05.2020. године, одређени смо за чланове Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата, мастера Стевана Томашевића, под називом: „Детерминанте профитабилности пољопривредних предузећа у Републици Србији“, о чему подносимо следећи

ИЗВЕШТАЈ

1. Основни подаци о кандидату и докторској дисертацији

Кандидат Стеван Томашевић рођен је 09.12.1984. године у Карловцу, Хрватска. Основну школу и средњу економску школу завршио је у Новом Саду. Дипломирао је у јуну 2010. године на Економском факултету у Суботици, на смеру Финансијски менаџмент и рачуноводство са просечном оценом 9,03. Дипломски рад на тему „Капитал, рад, земља и њихове цене“ одбранио је са оценом 10. Мастер академске студије завршио је такође на Економском факултету у Суботици на студијском програму Рачуноводство и ревизија, у новембру 2012. године са просечном оценом 9,33. Завршни мастер рад на тему „Функција и значај трансферних цена“ одбранио је са оценом 10.

Стеван Томашевић је од 19. јануара 2012. године запослен на Високој пословној школи струковних студија у Новом Саду као сарадник у настави за ужу научну област Финансије и рачуноводство, а од 29. октобра 2014. године као асистент за поменућу научну област. У поменутој институцији обавља и функцију координатора за наставу. Од јуна 2014. године до јуна 2016. године био је именован за координатора тима за уређивање научно истраживачког часописа Школа бизниса (М51). Од јуна до децембра 2011. године је учествовао у програму стручног усавршавања „Млади банкари“ у Прокредит банци АД Београд. У периоду април-јун 2010. године похађао је курс за самостално вођење књиговодства са билансирањем у организацији Института за економију и финансије. Добро говори, чита и пише енглески језик, а стекао је и основна знања из немачког језика. Одлично познаје рад на рачунару и користи велики број књиговодствених и статистичких софтвера.

Године 2013. уписао је Докторске студије на Универзитету Сингидунум на студијском програму Финансије и банкарство. Положио је све предмете предвиђене наставним

планом и 2019. године пријавио одбрану докторске дисертације под називом: „Детерминанте профитабилности пољопривредних предузећа у Републици Србији“.

Објављени радови кандидата. Кандидат је аутор је бројних научних и стручних радова који су објављени у домаћим часописима и на домаћим и међународним конференцијама:

Списак резултата М20

1. Momčilović, M., Vlaović Begović, S., **Tomašević, S.**, & Ercegovac, D. (2015). Sustainable growth rate: Evidence from agricultural and food enterprises. *Management: Journal of Sustainable Business and Management Solutions in Emerging Economies*, 20(76), 63-75. **M24**
2. **Tomašević, S.**, Jović, Z., Vlaović Begović, S., (2019). *Uticaj veličine preduzeća na profitabilnost poljoprivrednih preduzeća u Republici Srbiji*, Journal of Agricultural Sciences, Vol. 64, No. 3, ISSN: 1450-81019, 293-302. **M24**

Списак резултата М50

1. Vlaović Begović, S., Momčilović, M., & **Tomašević, S.** (2014). Ocena kreditnog boniteta preduzeća Z''-score modelom. *Ekonomске теме*, 52(2), 193-204. **M51**
2. Vlaović Begović, S., Momčilović, M., & **Tomašević, S.** (2014). Ocena ekonomske efikasnosti investicija. *Anali Ekonomskog fakulteta u Subotici*, 54(39), 187-204. **M52**
3. Popović, S., **Tomašević, S.**, & Grublješić, Z. (2016). Management of the management of agricultural enterprises using methods of comparison of agricultural machinery in the business books. *Poljoprivredna tehnika*, 41(3), 53-58. **M52**
4. Popović, S., Ugirnović, M., & **Tomašević, S.** (2015). Manage-management of agricultural company through monitoring of total cost of maintenance tractor. *Poljoprivredna tehnika*, 40(2), 101-106. **M52**
5. **Tomašević, S.**, Popović, S., & Fijat, L. (2015). Primena standardnih transakcijskih metoda utvrđivanja transfernih cena. *Agroekonomika*, 44(65), 45-58. **M52**
6. Fijat, L. M., Čudan, A., & **Tomašević, S.** (2014). Sport bez igre - pranje novca. *Tims. Acta: naučni časopis za sport, turizam i velnes*, 8(2), 117-128. **M52**
7. Vlaović Begović, S., **Tomašević, S.**, & Rupić, B. (2014). Izazovi procenitelja prilikom projektovanja novčanih tokova. *Ekonomski pogledi*, 16(2), 175-188. **M52**

8. **Tomašević, S.,** Vlaović Begović, S., & Momčilović, M. (2014). Finansijski položaj poljoprivrednih preduzeća u Republici Srbiji. *Agroekonomika*, 43(61-62), 73-84. **M52**
9. Vlaović-Begović, S., & **Tomašević, S.** (2016). Odgovornost revizora za otkrivanje računovodstvenih prevara. *Škola biznisa*, 1(2016), 89-101. **M53**
10. Popović, S., Ugrinović, M., & **Tomašević, S.** (2015). Management of Agricultural Enterprises by Means of Fair Financial Reporting in Accordance with International Standards of the Finance and Accounting Reporting. Communications in Dependability and Quality Management *CDQM*, 18, 24-30. **M53**
11. Kaćanski, S., **Tomašević, S.,** & Vlaović Begović, S. (2014). Periodično finansijsko izveštavanje u funkciji poslovnog odlučivanja. *Škola biznisa*, 1(2014), 52-68. **M53**
12. Popović, S., **Tomašević, S.,** & Grublješić, Z. (2016). Značaj formiranja interne kontrole u srednjim i velikim preduzećima. *Ekonomija – teorija praksa*, 7(3), 27-39. **M53**
13. **Tomašević, S.,** Drinić, D., & Krneta, N. (2013). Ciljevi formiranja transfernih cena. *Škola biznisa*, (1), 61-73. **M53**

Кандидат има и **3** објављена рада у категорији **M33** и **7** објављених радова у категорији **M63**

Докторска дисертација кандидата Стевана Томашевића урађена је на укупно 179 страна, плус 27 страна списка литературе и прилога. Списак коришћене литературе обухвата 224 референце научних радова, књига, зборника радова, законских прописа и електронских извора. Осим осталог, дисертација садржи 48 табела, 16 слика и 5 прилога.

Докторска дисертација кандидата Стевана Томашевића је подвргнута провери софтвером на преклапање/плагијеризам (iThenticate Plagiarism Detection Software). Укупни процентуални износ преклапања који је утврђен у првом покушају провере је 4% дисертације и углавном се односи на цитиране делове и општа места у дисертацији.

2. Предмет и циљ истраживања

Предмет дисертације је анализа профитабилности, идентификовање основних детерминанти профитабилности и анализа утицаја тих детерминанти на профитабилност пољопривредних предузећа у Републици Србији. У том погледу коришћени су различити показатељи финансијске анализе, засновани на традиционалном приступу мерења перформанси, као што су показатељи ликвидности, финансијске структуре и задужености, активности и профитабилности. Такође је сагледан и утицај екстерних (макроекономских)

величина на профитабилност, а на које предузеће не може да утиче, јер оне настају ван домета предузећа.

У теоријском смислу су објашњене специфичности пољопривреде и пољопривредне производње, значај пољопривреде за привредни развој земље и улога и значај пољопривредних предузећа за развој пољопривреде. Такође су објашњене разлике између традиционалног и савременог приступа мерења перформанси предузећа, те наведени и теоријски објашњени основни показатељи ових приступа у мерењу успешности предузећа. Спроведено је теоријско и емпиријско истраживање које се ослања на концепт савремене методологије научног истраживања. Теоријска анализа предмета истраживања је поткрепљена резултатима претходних истраживања домаћих и страних аутора, док је емпиријска анализа предмета истраживања подржана статистичким истраживањем на основу званичних података о пословању предузећа на нивоу привреде, пословању пољопривредних предузећа и разних извештаја о кретању појединих макроекономских величина, уз примену модерних економетријских техника истраживања. На основу теоријске и емпиријске анализе уз примену регресионе панел анализе формирана су сазнања о значају и улози профитабилности као мери успеха пољопривредних предузећа и њеним детерминантама, а све то је поткрепљено научним постулатима, судовима и закључцима на основу којих су формиран сви даљи ставови о овом предмету истраживања.

Тежиште овог истраживања је на утврђивању успешности пословања пољопривредних предузећа у Републици Србији односно на анализи профитабилности као мери успеха 151 пољопривредног предузећа и утврђивању статистичке значајности утицаја појединих детерминанти (фактора) интерног и екстерног карактера на њихову профитабилност. Анализа је извршена за петогодишњи период од 2014. године до 2018. године. У узорак су узета предузећа која се баве примарном пољопривредном производњом, при чему је вођено рачуна да буду заступљена предузећа различите величине, различитих облика организовања, али и предузећа која послују на различитим територијалним подручјима. У циљу обезбеђивања репрезентативности и оптималности узорка узета су у обзир предузећа која се баве ратарском производњом, сточарском производњом и мешовитом пољопривредном производњом.

Важност теме ове докторске дисертације лежи и у томе што пољопривредни сектор има значајно учешће у укупном броју становника, укупном броју запослених, стварању бруто домаћег производа и спољнотрговинској размени, те има велики утицај на привредни развој наше земље. Поред тога, пољопривреда индиректно доприноси развоју других делатности као што су туризам, трговина и прерађивачка индустрија. Посебно је битно, што се мали број аутора у прошлости бавио истраживањем из ове области, а они који су се бавили овом тематиком углавном су сагледавали утицај само једне групе фактора тј. детерминанти профитабилности и то углавном интерних детерминанти.

Научни циљ дисертације је научна дескрипција профитабилности као мере успеха и њених основних детерминанати (интерних и екстерних), као и других традиционалних и савремених показатеља финансијске анализе. У дисертацији су дефинисани постулати који представљају основне ставове на којима су засноване поставке, основне претпоставке и приступи у процесу стицања научног сазнања у научном истраживању. У научном смислу ово истраживање почива на већ утврђеним и познатим теоријским ставовима о предмету истраживања и оно је у највећој мери фокусирано на искуствено (емпиријско) истраживање. С друге стране, научна оправданост овог истраживања произилази из значаја који има дефинисани предмет истраживања.

Полазећи од основног циља ове дисертације да се идентификују кључне детерминанте профитабилности пољопривредних предузећа у Републици Србији, указано је да интерне детерминанте нису једини фактори који утичу на профитабилност пољопривредних предузећа, како то сматра највећи број аутора који су се бавили овом тематиком у прошлости, већ су у дисертацији узете у обзир и детерминанте интерног и детерминанте екстерног карактера.

Друштвени циљ дисертације је у доприносу бољем разумевању: тренутног стања и положаја пољопривреде, пољопривредних предузећа и задруга у Републици Србији и одређивању улоге и значаја које они имју за целокупни привредни развој; значаја финансирања као основног проблема са којим се суочава пољопривреда, а све у циљу повећања издвајања од стране државе за ову привредну делатност; значаја које традиционални показатељи финансијске анализе имају у процесу адекватног пословног одлучивања, као и у процесу пружања релевантних информација заинтересованим интерним и екстерним корисницима информација; имовинског, финансијског и приносног положаја предузећа на нивоу привреде и у оквиру различитих сектора, а посебно пољопривредних предузећа; разлика које постоје у ликвидности, профитабилности и задужености између пољопривредних предузећа и других предузећа на нивоу привреде, као и идентификовање разлога који доводе до тих разлика; успешности пословања пољопривредних предузећа, посматрано кроз њихову профитабилност, као и утврђивања значајних детерминанти интерног и екстерног карактера које доприносе њеној величини; основних карактеристика панел података и панел регресионе анализе, те наглашавању корака који морају бити испуњени да би се ова анализа применила.

3. Хипотетички оквир докторске дисертације се састоји из следећих општих и посебних истраживачких хипотеза:

Опште истраживачке хипотезе:

- Пољопривредна предузећа у Србији су профитабилна
- Поједине интерне и/или екстерне детерминанте (фактори) одређују односно утичу на профитабилност пољопривредних предузећа у Републици Србији

Посебне истраживачке хипотезе:

- Величина пољопривредних предузећа позитивно утиче на њихову профитабилност
- Боља ликвидност пољопривредних предузећа позитивно утиче на њихову профитабилност
- Већа задуженост пољопривредних предузећа негативно утиче на њихову профитабилност
- Раст прихода од продаје пољопривредних предузећа позитивно утиче на њихову профитабилност
- Веће учешће фиксне имовине у укупној имовини пољопривредних предузећа позитивно утиче на њихову профитабилност
- Већи бруто домаћи производ позитивно утиче на профитабилност пољопривредних предузећа
- Већа инфлација негативно утиче на профитабилност пољопривредних предузећа

4. Методологија истраживања

На основу сложености предмета овог теоријско-емпиријског истраживања, постављених истраживачких циљева и хипотеза, одабране су научне методе које својом комбинацијом чине методiku овог истраживања. Узимајући у обзир специфичности проучаваног предмета, а у циљу задовољења основних методолошких захтева као што су објективност, поузданост, општост и систематичност, у истраживању су употребљене основне и опште научне методе.

При постављању теоријског оквира за истраживање примењене су методе анализе и синтезе, као и индуктивна и дедуктивна метода. Дескриптивном и компаративном методом обезбеђено је поређење ставова бројних аутора који су се бавили овим предметом истраживања у прошлости, као и извођење закључака о успешности пословања пољопривредних предузећа у поређењу са резултатима пословања предузећа из других привредних делатности и у поређењу са очекиваним резултатима. У креирању адекватне теоријске подлоге за ово истраживање коришћене су и друге методе као што су метод конкретизације, метод специјализације и историјски метод.

У погледу општих научних метода у овом истраживању су примењене историјско-компаративна метода, статистичка метода и хипотетичко-дедуктивна метода. У оквиру емпиријског истраживања коришћене су статистичке методе и технике као што су

дескриптивна статистичка анализа, корелациона анализа, анализа стационарности временске серије, регресиона панел анализа и анализа мултиколинearности, хетероскедастичности и аутокорелације.

Прикупљање података у овом истраживању је обављено методом анализе садржаја докумената. Подаци који су коришћени у истраживању су прикупљени на основу деск методе односно електронским прикупљањем података о пословању пољопривредних предузећа у Републици Србији. У процесу прикупљања података коришћено је и неколико секундарних извора података као што су редовни финансијски извештаји, извештаји о основним макроекономским индикаторима и саопштења о пословању у Републици Србији.

5. Кратак садржај дисертације

Дисертација обухвата уводна разматрања, пет поглавља и закључак.

У уводном разматрању укратко је изложен проблем који је разматран у дисертацији. Увод такође садржи опште податке о изражености овог проблема у Републици Србији, методолошки приступ, полазне хипотезе, циљ и предмет истраживања, као и структуру рада.

У првом поглављу под називом „Положај пољопривреде у Републици Србији“ који је обима 29 страна, дефинисане су и истакнуте основне специфичности и ресурси пољопривредне производње, као и тренутно стање пољопривредне производње у Републици Србији.

У другом поглављу под називом „Теоријско-методолошки оквир управљања перформансама предузећа“ који је обима 39 страна, дефинисане су основне перформансе и начин мерења перформанси, који су уобичајени за сва предузећа укључујући и пољопривредна предузећа која су предмет ове дисертације.

У трећем поглављу под називом „Профитабилност предузећа и детерминанте профитабилности - преглед владајућих ставова“ који је обима 34 стране, дато је теоријско одређење профитабилности предузећа и основних фактора који утичу на профитабилност.

У четвртном поглављу под називом „Емпиријска анализа пословања пољопривредних предузећа у периоду од 2014. до 2018. године“ који је обима 36 страна, приказане су перформансе пословања предузећа на нивоу целокупне привреде, предузећа која послују у пољопривредном сектору и пољопривредних предузећа која су узета у узорак.

У петом поглављу под називом „Емпиријско истраживање – идентификовање детерминанти профитабилности на примеру пољопривредних предузећа“, који је обима

28 страна, извршено је истраживање утицаја појединих фактора (детерминанти) интерног и екстерног карактера на стопу приноса на имовину као показатељ профитабилности.

У закључку на 6 страна, дати су генерални закључци по поглављима, са посебним освртом на полазне хипотезе.

6. Постигнути резултати и научни допринос истраживања

Комбиновањем резултата овог истраживања са другим истраживањима на ову и сличне теме спроведеним код нас и у другим земљама дошло се до корисних закључака о стварном утицају интерних и екстерних детерминанти профитабилности на профитабилност пољопривредних предузећа у Републици Србији. На анализираном узорку од 151 пољопривредног предузећа у РС научним методама су утврђени и доказани утицаји интерних и екстерних детерминанти профитабилности као што су величина предузећа, ликвидност, задуженост, раст продаје, материјалност имовине предузећа, бруто домаћи производ и инфлација на профитабилност пољопривредних предузећа у РС.

Посебан научни допринос дисертације представља коришћење панел регресионе анализе за доказивање утицаја интерних и екстерних детерминанти на профитабилност пољопривредних предузећа, која до сад није коришћена у истраживањима на ову тему, а чији резултати могу представљати значајну помоћ при доношењу валидних одлука у процесу управљања перформансама пољопривредних предузећа.

Такође, ово истраживање би требало да отвори пут ка другим научним истраживањима из ове области и да укаже на велики значај управљања детерминантама профитабилности како за пољопривредни сектор Републике Србије, тако и за све остале секторе привреде и за укупан економски раст и развој РС.

7. Мишљење и предлог комисије

Сложеност, значај и актуелност предмета докторске дисертације, остварени научни и друштвени циљ, резултати и научни допринос истраживања кандидата, као и комплексност методолошког поступка обраде теме, објављени радови кандидата проистекли на основу истраживања и коришћена литература, нама референтима даје основе да Већу Департмана последипломских студија Универзитета Сингидунум предложимо да кандидату, мастеру Стевану Томашевићу, одобри одбрану докторске дисертације под називом „Детерминанте профитабилности пољопривредних предузећа у Републици Србији“.

У Београду, 18.06.2020. године

РЕФЕРЕНТИ:

проф. др Зоран Јовић

проф. др Мирољуб Харић

проф. др Зоран Његован